

Müsteşriklerin Gözüyle Seyf b. Ömer

*Mahmut KELPETİN**

Sayf b. ‘Umar According to Orientalists

This article aims to contribute to the evaluations made about Sayf b. ‘Umar who gave the most comprehensive reports regarding the age of Four Caliphs in the early Islamic history. In the article the orientalist who have negative and positive ideas about Sayf are studied as two separate groups and then their ideas are evaluated from different aspects.

Key Words: Sayf b. ‘Umar, the orientalist, the age of Four Caliphs, tribe of Tamîm, the battle of Jamal (camel).

Anahtar Kelimeler: Seyf b. Ömer, müsteşrik, Hulefâ-yi Râşidîn, Temîm kabilesi, Cemal Vak‘ası.

İktibas / Citation: Mahmut Kelpetin, “Müsteşriklerin Gözüyle Seyf b. Ömer”, *Usûl*, 10 (2008/2), 125 - 140.

Irak tarih ekolüne mensup Seyf b. Ömer et-Temîmî, II/VIII. yüzyılda yaşamış, Abbâsî halifesi Hârûnürreşîd (170-193/786-809) zamanında vefat etmiştir. Hulefâ-yi Râşidîn döneminin temel konuları arasında yer alan ridde, fütûhât, Hz. Osman’ın şehid edilmesi ve Cemal Vak‘asıyla ilgili rivayetlerin yer aldığı eserleri günümüze tam olarak ulaşmamıştır. Ancak başta tarihçiler olmak üzere ondan sonra gelen birçok müellifin, eserlerinde Seyf’in rivayetlerine yer vermesi, bu rivayetlerin daha sonraki nesillere aktarılmasını sağlamıştır. Seyf rivayetleri, özellikle İslâm tarihinin önemli kaynaklarından biri olan Taberî’nin *Târih*’inin Hulefâ-yi Râşidîn dönemi ile ilgili kısmının temel kaynağını oluşturmaktadır. Bu anlamda Seyf’in rivayetlerinin en geniş şekilde günümüze kadar ulaşmasını sağlayan da Taberî olmuştur.

Abbâsî dönemi tarihçilerinden kabul edilen Seyf b. Ömer’in Hulefâ-yi Râşidîn dönemine ilişkin en geniş malumâta yer vermesi bu sahada çalışma

yapan müsteşriklerin erken dönemden itibaren dikkatini çekmiştir. Bu müsteşriklerin Seyf ile ilgili kanaatlerinin olumlu ve olumsuz olmak üzere iki ayrı noktada toplandığı söylenebilir. J. Wellhausen ve L. Caetani, D. C. Dennett, H. A. R. Gibb, M. De Goeje, E. L. Petersen, S. D. Goitein, C. Brockelmann, F. Rosenthal, J. Schacht, Seyf hakkında olumsuz kanaatlere sahipken onlardan sonra Seyf’i değerlendiren A. Noth, Martin Hinds, Ella Landau-Tasseron, Linda Lau Myednikov ve Fuat Sezgin olumlu kanaat beyan etmişlerdir.

a) Seyf b. Ömer ve Rivayetleriyle İlgili Olumsuz Kanaat Bildiren Müsteşrikler

İlk Seyf eleştirmenlerinden olan Wellhausen, *İslâm’ın En Eski Tarihine Giriş*¹ adıyla Türkçe’ye tercüme edilen eserinde Seyf b. Ömer ve rivayetlerinin değerlendirmesine yer vermiştir. Wellhausen, Seyf’e yönelik eleştirilerini öncelikle Irak tarihçilik ekolü üzerinden yapmıştır. Yani Medine ekolü dururken Irak merkezli rivayetleri tercih etmeyeceğini başlangıçta ifade etmiştir. Wellhausen, Seyf’in, hiçbir kaynakta yer almayan rivayetlere yer verdiğini; mensubu bulunduğu Temîm kabilesi ile ilgili taraflı haberler naklettiğini; şahıs ve yer isimlerini uydurduğunu; fetihlerle ilgili rivayetlerinde kronolojik hatalar yaptığını; Hz. Osman’ın şehid edilmesi ve Cemal Vak‘asıyla ilgili rivayetlerinde Abdullah b. Sebe gibi hayali bir şahıs uydurduğunu iddia etmiştir.²

Wellhausen’ın Seyf b. Ömer ve rivayetlerine dair eleştirilerinde sürekli tekrarladığı ve çalışmasının temelini oluşturduğu nokta, Seyf’in rivayetlerinde yalnız kalması meselesidir. Wellhausen, bu sonuca Seyf’in rivayetlerine yer vermeyen Medine ekolü müelliflerinin rivayetlerini esas alarak varmıştır. Yani Seyf’in rivayetleri diğer müelliflerin rivayetleriyle desteklenmemişse bu durum, rivayetin tek başına delil olamayacağı anlamını taşımaktadır. Bu sebeple Benî Esed, Gatafan ve Tay kabilelerinin irtidadı başlığı altında yalnızca Seyf’in verdiği tafsilatlı bilgilerin işe yarayabileceğini, ancak bunlara inanmak hususunda ihtiyatlı davranmak gerektiğini ifade

¹ Julius Wellhausen, *İslâmın En Eski Tarihine Giriş* (trc. Fikret Işıltan), İstanbul 1960.

² Geniş bilgi için bk. Mahmut Kelpetin, *Seyf b. Ömer ve Tarihçiliği*, (Doktora Tezi, 2008), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 44-45.

* Dr., Maltepe Mehmet Salih Bal Ticaret Meslek Lisesi Müdürü, İstanbul.

etmiştir.³ Fakat Seyf'in başkalarının önemsemediği ya da yer vermediği malzemeye değer verip kullanmış olması, onun rivayetlerinin değersiz veya uydurma olduğunu iddia etmek için yeterli görünmemektedir. Aksine Seyf'in tarihî olayları nakletmedeki bu özelliği bir zenginlik olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla Seyf'in yalnız kaldığı her rivayeti ön yargılı olarak yalan ya da uydurma olarak değerlendirmemek gerekir. Aynı şekilde Seyf'in yalnız kaldığı tüm rivayetleri kabul etmek de doğru değildir. Ayrıca Seyf ve diğer kaynakları karşılaştıracak uygun bir zemin de bulunmamaktadır. Zira bize ulaşan malzemenin tam olmadığı ortadadır. Özellikle Medine ekolünden gelen rivayetlerin kısıtlı olduğu düşünüldüğünde varılacak sonuç ortadadır. Bunun yerine rivayetler önyargısız bir şekilde, genelleme-yeye gidilmeden belli bir metot ışığında ve konuyla ilgili diğer kaynakların da görüşlerine yer vererek incelenmelidir. Dolayısıyla Wellhausen'a yöneltilen en önemli eleştiri, yalnız kalma meselesini terk meselesiyle eşdeğer kılması, daha açık bir ifadeyle Seyf'in yalnız kaldığı rivayetleri sırf bu sebeple terk etmesidir. Bunun yerine sadece seçtiği ya da tespit ettiği rivayetlerle ilgili değerlendirmelerde bulunması muhtemelen daha isabetli olurdu. Meselâ, Wellhausen'ın haklı eleştirilerine hedef olan, Hz. Ebû Bekir'in mürtedler üzerine on bir birlik sevk ettiğini ifade eden Seyf rivayeti, iki açıdan eleştirilmesi gereken bir rivayettir. Birinci nokta, bu rivayetin Seyf b. Ömer'in diğer kaynaklardan farklı olarak tek başına naklettiği bir rivayet olmasıdır. Diğer nokta ise bu rivayetin içeriğinin irtidat hadiselerinin genel seyriyle çelişmesidir.

Yine Wellhausen, Seyf b. Ömer'in rivayetlerinde yalnız kalmasından hareketle rivayetler arasında tercihte bulunduğunu peşinen ifade etmiştir. Yani Medine ekolünü Irak ekolünden daha güvenilir bulmuş ve Vâkıdî'yi bu ekolün güvenilir râvisi ilan etmiştir. Bu sebeple de Seyf'in rivayetleri yerine genelde Vâkıdî'nin nakillerini tercih etmiştir.⁴ Ancak bu noktada Seyf'i eleştiren, onu zayıflık ve yalancılıkla itham eden otoriteler Vâkıdî hakkında da benzer kanaatleri ileri sürmüşler ve Vâkıdî'yi Şiilik ile itham

³ Wellhausen, *a.g.e.*, s. 8-9. Benzer türdeki değerlendirmeler için bk. *a.e.*, s. 19-20, 22-23, 28-33.

⁴ Wellhausen, *a.g.e.*, s. 3-4, 18, 22, 35-38, 42, 45, 78, 81.

etmişlerdir.⁵ Ayrıca Seyf'in naklettiği rivayetler dikkate alındığında onun Kûfeliler'den, Basralılar'dan ve Medineliler'den rivayetlerde bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla her iki durum da Wellhausen'ın eleştirilerinin isabetli olmadığını ortaya koymakta, onun indî ve toptancı bir yaklaşımla Seyf'i değerlendirdiğini göstermektedir.

Wellhausen'ın eleştirilerinde yer alan bir başka husus da Seyf'in, rivayetlerinde mensubu bulunduğu Temîm kabilesi ile ilgili taraflı haberlere yer vermesidir. Bu rivayetlerde Temîm kabilesi mensupları bazen kahraman olarak takdim edilirken, bazen de irtidada bulaşmamış seçkin kimseler şeklinde verilmiştir.⁶ Seyf'in rivayetleri dikkatlice incelendiğinde özellikle Âsım b. Amr ve Ka'kâ' b. Amr gibi bazı Temîm kabilesi mensuplarının irtidat ve fütûhât olayları çerçevesinde ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Muhtemelen Seyf, mensubu bulunduğu Temîm kabilesinin irtidat savaşlarında ve fütûhât boyunca faydalı işlerde bulunduğunu göstermek istemiştir. Ancak zaman zaman sıradan şeyleri bile abartılı şekilde ifade etmesi haklı olarak Wellhausen'ın eleştirilerine hedef olmuştur.⁷ Wellhausen, rivayetlerdeki asabiyet tezahürü ile ilgili tespitinde isabetli görünmektedir. Fakat unutulmamalıdır ki her rivayette asabiyet tezahürü olduğunu kabul etmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Şüphesiz böyle bir yaklaşım genel bir ön yargının oluşmasına ve yanlış bilgilerin aktarılmasına neden olacaktır. Meselâ, Wellhausen, Yemen'deki Esved el-Ansî'nin irtidadını müslüman-mürted mücadelesinden daha ziyade kabile asabiyetiyle izah etmeye çalışmıştır.⁸ Wellhausen'un Yemen'deki irtidat hadisesiyle ilgili bu açıklamaları irtidatın seyriyle çelişmekte ve tarih kaynakları tarafından doğrulanmamaktadır.⁹ Dolayısıyla onun rivayetlere şartlı yaklaşımının böyle bir hataya düşmesine neden olduğu söylenebilir.

⁵ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. Rızâ Teceddüd), Tahran 1391/1971, s. 127; Josef Horovitz, *İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu-İlk Siyer/Meğazi Eserleri ve Müellifleri-* (trc. Ramazan Altınay-Ramazan Özmen), Ankara 2002, s. 109-110.

⁶ Wellhausen, *a.g.e.*, s. 11-13, 14-16, 21, 34, 38, 40, 44, 63, 64, 69, 101.

⁷ Mahmut Kelpetin, *Seyf b. Ömer*, s. 149, 192-193.

⁸ Wellhausen, *İslâm'ın En Eski Tarihine Giriş*, s. 32.

⁹ Karşılaştırma için bk. Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân* (trc. Mustafa Fayda), Ankara 2002, s. 153-155; Taberî, *Târihu'r-rusûl ve'l-mülûk* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Beyrut ts., III, 228-240; İbn Hubeys, *Kitâbü'l-Gazavât* (nşr. Süheyl Zekkâr), I-II, Beyrut 1412/1992, I, 124-125; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih* (nşr. Halil b. Me'mûn Şihâ), Beyrut 1422/2002, II, 311-316; Kelâî, *el-İktifâ' fi megâzi Resûlillâh ve's-selâseti'l-hulefâ'* (nşr. Muhammed

Wellhausen'ın eleştirilerinde öne çıkan diğer bir başlık ise Seyf'in şahıs ve yer isimleri uydurduğu, isimleri karıştırdığı, fetihlerle ilgili rivayetlerinde kronolojik hatalar yaptığıdır. Wellhausen, Seyf b. Ömer'in Gatafân reisleri Uyeyne b. Hısn, Hârice b. Hısn ve Manzûr'un yerine Hâris ve Avf'ı gösterdiğini,¹⁰ mürtedlerin Medine'ye saldırı hazırlığında bulunmak için toplandıkları yer olarak bahsedilen Zühussa'nın aslında mevcut olmadığını,¹¹ Irak fetihleri sırasında Busfûrâ b. Salûbâ yerine Salûbâ b. Nestûnâ, Hilâl b. Akka yerine Akka b. Ebû Akka isimlerini verdiğini¹² Münzir ya da Muhârik b. Nu'mân olarak geçen mürtedlerin liderinin ismini Garûr b. Süveyd olarak zikrettiğini,¹³ Suriye cephesinde Bizanslılarla yapılan ilk büyük mücadelenin 13/634 yılında Ecnâdeyn savaşı olduğu hususunda ittifak edilmesine rağmen buna muhalif davrandığını ve onun yerine Yermük savaşının 13/634 yılında, Ecnâdeyn'in ise 15/636 yılında vuku bulduğunu,¹⁴ Hz. Ebû Bekir zamanında Irak gibi çok geniş bir bölgenin fethinin yalnız bir senede gerçekleştiğini (13/634) söylemesini örnek olarak vermektedir.¹⁵ Seyf'in bu hususlardaki rivayetleri dikkatle incelendiğinde Wellhausen'ı haklı kılabilecek ciddi kronolojik hatalar bulunmaktadır. Ama benzer şekilde Wellhausen'ın da değerlendirmelerinde aynı hatalara düştüğü görülmektedir. Meselâ, Secah'ın Ribâblılar ile yaptığı mücadelede esir alınan Ka'kâ' b. Ma'bed olmasına rağmen Wellhausen bunu karıştırmış ve esir alınanın Ka'kâ' b. Amr olduğunu söylemiştir.¹⁶ Oysa Ka'kâ' b. Amr, bu savaşta yer almamıştır.¹⁷ Aynı şekilde Wellhausen'ın Zühussa'nın¹⁸ gerçekte olmadığını ve Seyf tarafından uydurulduğunu söylemesi kabul edilebilir bir

durum değildir. Bahsi geçen bu vadi, meçhul bir yer olmayıp Gatafân kabilesinin yaşadığı bölgede önemli bir yerdir. Dolayısıyla bu tip hataların olmasından yola çıkılarak rivayetlerin tümünün geçersiz olduğunu iddia etmek ilmî bir yaklaşım olmamalıdır. Dolayısıyla önceden de ifade edildiği gibi Seyf'in nakillerinde yer alan farklılığı; yanlış, uydurma, ya da bilineni farklı gösterme olarak anlamamalıdır. Aksine olayların izahında farklı yorumlara kapı aralayacak bir zenginlik olarak mütâlaa etmek daha faydalı olacaktır.

Wellhausen'ın Seyf ile ilgili bir başka eleştirisi ise Hz. Osman'ın şehid edilmesi ve Cemel Vak'asıyla ilgili rivayetlerinde sahabeyi savunmak için hayali bir şahıs kabul ettiği Abdullah b. Sebe'yi uydurduğunu söylemesidir.¹⁹ Wellhausen'ın değindiği gibi Abdullah b. Sebe, sadece Seyf b. Ömer'in rivayetlerinde yer almaktadır. Aynı şekilde Seyf b. Ömer'in Hz. Osman'ın şehid edilme süreciyle ilgili Abdullah b. Sebe ve ona nisbet edilen Sebeiyeye hususundaki rivayetlerinde çelişkiler yer aldığı konusunda da Wellhausen haklıdır.²⁰ Bu iki örnek, Seyf b. Ömer'in bu husustaki rivayetlerine dikkatli yaklaşmak gerektiğini ortaya koymaktadır. Ancak Seyf b. Ömer'in Cemel Vak'asıyla ilgili verdiği bilgiler dikkatlice incelendiğinde cevabı bulunamayan bazı sorulara ışık tuttuğu göz ardı edilmemelidir. Meselâ, kaynakların tamamına yakınında Cemel ashabından olan Talha ve Zübeyr'in artık savaşmak istemediklerini ifade etmelerine rağmen neden savaş çıktığı açıklanamamaktadır. Dolayısıyla Seyf b. Ömer rivayetinde yer alan Abdullah b. Sebe karakterinin tamamen uydurma olduğunu iddia etmek yerine, onun rivayetleri de dikkate alınarak daha gerçekçi bir bütüne ulaşmaya çalışmak daha mantıklı bir yaklaşım olacaktır.

Seyf ile ilgili olumsuz kanaat bildiren bir diğer müsteşrik de Caetani'dir. Caetani, Seyf b. Ömer hakkında Wellhausen gibi düşünmektedir. O da Seyf'in rivayetlerinin romantik, efsanevi, hayal ürünü ve uydurma olduğunu iddia etmektedir. Meselâ, Üsâme'nin gönderilmesiyle ilgili sahabenin itirazı üzerine Hz. Ebû Bekir'in "Eğer yırtıcı hayvanların beni kapıp götürceklerini bilsem yine de Hz. Peygamber'in emrini mutlaka yerine getirir ve

Kemâleddin İzzeddin Ali), Beyrut 1417/1997, III, 95-96; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah Abdulmuhsin et-Türki), Cize 1417-1419/1997-1999, IX, 428-436.

¹⁰ Wellhausen, *a.g.e.*, s. 9.

¹¹ *a.e.*, s. 8.

¹² *a.e.*, s. 16.

¹³ *a.e.*, s. 17-20.

¹⁴ Wellhausen, *a.g.e.*, s. 51-52.

¹⁵ *a.e.*, s. 51.

¹⁶ *a.e.*, s. 11-12.

¹⁷ Karşılaştırma için bk. Taberî, *a.g.e.*, III, 270-271; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, II, 327; Nüveyrî, *Nihâyetül-ereb fi fününi'l-edeb*, (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl-Ali Muhammed el-Bicâvî-Hüseyn Nassâr v.dğr.), Kahire 1395/1975, XIX, 77.

¹⁸ Zühussa, Rebeze'nin batısında ve Medine'nin yaklaşık 160 km. doğusunda yer alan bir vadidir. bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemül-büldân*, Beyrut 1397/1977, II, 258; Taberî, *The History of al-Tabarî (Ta'rih al-rusul wa'l-mulûk):The Conquest of Arabia* (trc. Fred M. Donner), Albany 1985, X, 46.

¹⁹ Wellhausen, *a.g.e.*, s. 110-111, 118-121, 124-130.

²⁰ Geniş bilgi için bk. Mahmut Kelpetin, *Seyf b. Ömer*, s. 215-217, 218-219, 220-222. Ayrıca bk. Siddık Korkmaz, *Tarihin Tahrifi İbn Sebe Meselesi*, Ankara 2005, s. 23-62.

Üsâme ordusunu gönderirim”²¹ diyerek kararlılığını ortaya koyduğu sözün doğru olmadığını ve Hz. Ebû Bekir’in bu kararıyla Medine’yi dışarıdan gelmesi muhtemel saldırılara karşı savunmasız bıraktığını ifade etmiştir.²² Yine Caetani, Hz. Ebû Bekir’in Hz. Ömer ile ilgili mecazen söylediği “Ömer emîrdir, fakat bana itaat edilir” sözünü, hakiki manada kabul etmiş ve bundan hareketle Seyf’in bu rivayeti uydurduğunu iddia etmiştir.²³ Yine Caetani, irtidad hareketinin aslında Hz. Peygamber döneminde hazırlık devresi geçirdiğini, Tuleyha’nın Hz. Peygamber döneminde irtidad etmesinden hareketle civardaki pek çok kabilenin gizliden gizliye Medine yönetiminden ayrılma planları yaptığını ve Hz. Peygamber’in vefatının bunu tetiklediğini iddia etmiştir.²⁴ Fakat yaşanan olaylar incelendiğinde bu iddianın gerçeklik taşımadığı ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere Caetani, rivayetlerle ilgili değerlendirmelerinde önyargılı ve peşin hükümlü davranmış; rivayetlerin uydurma olduğu kanaatine varmıştır. Tabii ki Caetani’nin her tespiti yanlış değildir. Tıpkı Wellhausen’da olduğu gibi Caetani’nin de haklı olduğu tespitler vardır. Meselâ Caetani de Wellhausen gibi, Hz. Ebû Bekir’in mürtedler üzerine on bir birlik sevk ettiğini ve her birinin başına bir komutan tayin ettiğini bildiren Seyf rivayetinin²⁵ uydurma olduğu hususunda oldukça haklıdır. Seyf’in bu rivayeti irtidadın seyriyle çelişmektedir.²⁶ Caetani de bu rivayetin uydurma olduğunu ve her şeyi abartma gayesinden dolayı Seyf’in diğer kaynaklardan farklı olarak on bir ordu gönderildiğini naklettiğini söylemiştir.

Caetani’nin Seyf ile ilgili eleştirileri, bu örneklerle sınırlı değildir. Fakat genel anlamda Caetani, Seyf hakkında Wellhausen’ın eleştirilerinden farklı yeni bir şey söylememiştir, denilebilir. Wellhausen gibi Seyf’in isimler uydurduğunu, kronolojik hatalar yaptığını, rivayetlerinde hayalî unsurlara yer verdiğini öne sürmüştür. Aynı şekilde D. C. Dennett, H. A. R. Gibb, M. De Goeje, E. L. Petersen, S. D. Goitein, C. Brockelmann, F. Rosenthal, J.

²¹ Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Riyad 1405/1985, s. 100-101; Taberî, *a.g.e.*, III, 225; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, II, 309-310; İbn Kesîr, *a.g.e.*, IX, 422.

²² Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahit), İstanbul 1924-1927, VIII, 243.

²³ *a.e.*, VIII, 246-247.

²⁴ Caetani, *a.g.e.*, VIII, 286-287.

²⁵ Taberî, *a.g.e.*, III, 248-249; Nüveyrî, *a.g.e.*, XIX, 63.

²⁶ Caetani, *İslâm Tarihi*, VIII, 271.

Schacht gibi müellifler de Wellhausen’ın açtığı yolda ilerlemişlerdir.²⁷ Tekrara düşmemek için bu görüşler ve değerlendirmeler burada yeniden zikredilmeyecektir.

b) Seyf b. Ömer ve Rivayetleriyle İlgili Olumlu Kanaat Bildiren Müsteşrikler

Wellhausen ile başlayan Seyf b. Ömer’i eleştiri ve yok sayma geleneği Albrecht Noth’a kadar devam etmiştir. Seyf ve kaynakları ile ilgili detaylar Myednikov, Fuat Sezgin, Martin Hinds, Ella Landau-Tasseron ve Linda Lau tarafından incelenmiştir. Bu kısımda Seyf hakkında daha kapsamlı görüşlere yer vermelerinden ötürü sadece A. Noth, Martin Hinds, Ella Landau-Tasseron ve Linda Lau’nun görüşlerine yer verilecektir.

Albrecht Noth, Seyf hakkında kendi zamanına kadar yapılan eleştirilerin haksız olduğunu, rivayetlerinin tamamının iddia edildiği gibi baştan aşağı senaryo olmadığını ifade etmiştir. Noth’a göre Seyf b. Ömer, eserini diğer müellifler gibi pek çok kaynaktan yararlanarak meydana getirmiştir. Bu durum zaman zaman rivayetlerinde çelişkilerin doğmasına neden olmuştur. Esasında rivayetlerde gözüken mevcut çelişkiler, Seyf’ten kaynaklı değildir. Aksine bu durum, onun kaynaklarına ne kadar sadık olduğunu göstermektedir. Çünkü İslâm kaynakları arasında bu tür ihtilaflar yer almaktadır. Dolayısıyla Seyf, sadece aktarıcı sıfatı taşıdığından dolayı rivayetlerdeki çelişkilerden sorumlu tutulmamalıdır.²⁸

Seyf b. Ömer ve rivayetleri hakkında değerlendirmelerde bulunan bir diğer müsteşrik Martin Hinds olmuştur. Hinds, *Studies in Early Islamic History*²⁹ isimli eserinin “Sayf ibn ‘Umar’s Sources on Arabia” başlıklı

²⁷ Seyf b. Ömer ile ilgili değerlendirmeler hakkında bk. D. C. Dennet, *Conversion and the Poll Tax in Early Islam*, Cambridge 1950; H. A. R. Gibb, “Ta’rikh”, *Studies on the Civilization of Islam*, Boston 1962; M. De Goeje, *Memoire sur la Conquête de la Syrie*, Leide 1900; E. L. Petersen, *‘Alî and Mu‘âwiya and Earl Arabic Tradition*, Copenhagen 1964; S. D. Goitein, “Did ‘Umar forbid the Jews to live in Jerusalem?” *Mellilah* (ed. E. Robertson and M. Wallenstein), III-IV, Manchester 1950; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968; J. Schacht, “On Mūsā b. ‘Uqba’s Kitab al-Maghāzî”, *Acta Orientalia*, Copenhagen 1953.

²⁸ Albrecht Noth, *Quellenkritische Studien zu Themen, Formen und Tendenzen frühislamischer Geschichtslieferung*, Bonn 1973, s. 20-21.

²⁹ Martin Hinds, *Studies in Early Islamic History* (ed. J. Bacharach, L. I. Conrad, P. Crone), New Jersey 1996.

kısımında Seyf b. Ömer et-Temîmî'nin aktardığı rivayetlerin, ilk dönem İslâm tarihiyle ilgili malzemelerin değerlendirilmesine önemli katkılar sağladığını düşünmektedir.³⁰

Martin Hinds, Seyf'in rivâyetlerine yönelik eleştirilerin esasında diğer rivayetler için de söz konusu olduğunu dolayısıyla Wellhausen ve onu takip eden müelliflerin “dikey”^{*} bir yaklaşımla Kûfe/İrak ekolüne karşı Medine ekolünü öne çıkarma ya da karşılaştırma çabalarının gereksiz ve yanıltıcı olduğunu ifade etmiştir. Bunun yerine “yatay”^{**} bir yaklaşımla, benzerliklerin araştırılması ve derlemeler arasında ayırım yapmaktan vazgeçilmesinin gerekli olduğunu; yani inceleme malzemesini hadiste olduğu gibi tamamen doğru olarak kabul etmenin; spesifik olaylarla ilgili bireysel rivayetleri değerlendirmenin ve kıyaslamayı amaçlamanın gerektiğini öne sürmüştür.³¹

Hadis âlimlerinin Seyf'i yalancı, zayıf, metrûk'ül-hadis ve zındıklıkla itham etmeleri meselesine gelince Hinds, bu durumun izah edilebileceğini, hadisçilerin değerlendirmelerinin Hz. Peygamber'in hadisleriyle ilgili olduğunu oysa Seyf'in naklettiği rivayetlerde ise böyle bir malzemenin bulunmadığını söylemiştir. Ona göre Seyf rivayetlerinin diğer müelliflerin rivayetleriyle ortak noktalar taşıdığı göz önüne alınırsa, Seyf'in rivayetlerinde tek kalmasıyla ilgili ithamların da yersiz olduğu söylenebilir.³²

Seyf b. Ömer'in rivayetlerindeki ravilerden bazılarının cerh ve ta'dil kitaplarında bulunmamasıyla ilgili eleştirilere cevap veren Martin Hinds, bu duruma bir eksiklik olarak bakmamaktadır. Zira bu tür kitaplar, peygamberden gelen hadislerin ravilerinin cerh ve ta'dili ile ilgilidir. Bu sebeple bu isimlerin biyografik çalışmalarda yer almaması, onların sadece peygamberden hadis nakletmediklerini göstermektedir. Dolayısıyla başka anlamlar yüklemek doğru değildir. Tam tersi bir durum olan ravilerden bazılarının

³⁰ *a.e.*, s. 143.

^{*} Dikey yaklaşımı esas alan çalışmalarda araştırmacının konuyla ilgili hali hazırda bir tezi vardır ve yaptığı araştırma sonucunda bu tezin doğru olup olmadığını bulmaya çalışmaktadır. “Dikey” yaklaşım ifadesinin kullanılmasının sebebi müelliflerin önceden kullanılmış olduklarına dikkat çekmektir.

^{**} Yatay yaklaşımı esas alan çalışmalarda araştırmacının konuyla ilgili bir tezi yoktur. Yaptığı araştırmalar sonucunda bir tez oluşturur. “Yatay” yaklaşım ifadesinin kullanılma amacı, müelliflerin Seyf'e önyargısız yaklaşımları gerektiğine dikkat çekmektir.

³¹ Martin Hinds, *a.g.e.*, s. 144-145.

³² *a.e.*, s. 145-146.

cerh ve ta'dil çalışmalarında geçmiş olması da onların büyüklüğüne ya da değerli olduğuna işaret etmemektedir.³³

Martin Hinds, Seyf'in kronolojik kritere uymadığı ve topografik tahrifat yaptığına ilişkin ithamları ise şu şekilde değerlendirmiştir. Hicri takvim, Hz. Ömer zamanından itibaren uygulanmaya başlamıştır. Dolayısıyla kronolojik kriterlerin tespitini yapabilmek gerçekten zordur ve bu sebeple buna gereğinden fazla itibar etmemek gerekmektedir. Yine topografik aktarımlara ilişkin rivayetlerde de bazı kısımların doğru kabul edilmesini gerektiren mevcut kanıtlar bulunmaktadır. Meselâ, Becker ve Dennet'in Suriye'yi müslümanlar fethettiğinde yapılan anlaşmalarla ilgili detayların Seyf'teki rivayetlerle uyum içinde olduğunu göstermeleri buna delil niteliği taşımaktadır. Aynı şekilde Çek bilim adamı Alois Musil'in, Hâlid b. Velid'in Irak ve Suriye fetihleriyle ilgili mücadelesine ilişkin rivayetlerdeki detaylı topografik bilginin önemli bir kısmının doğru olduğunu söylemesi de buna bir başka delildir. Bu yüzden Hinds, Caetani'nin, Seyf'in söyledikleri ve verdiği topografik bilgiye dair yönelttiği suçlamaların reddedilmesinin gerekli olduğu sonucuna varmıştır.³⁴

Martin Hinds, Seyf'in nakillerinde “kabile rivayeti” özelliği taşıyan unsurların yer almasının bazılarını rahatsız ettiğini ve kabilelerin taşıdığı ön yargılar sebebiyle bu haberlere oldukça şüpheli yaklaştıklarını söylemiştir. Oysa Hinds, değerlendirmelerde bu durumun dikkate alınmasını ama diğer taraftan da “kabile rivayetinin” ilişkilendirildiği önemli ve kıymetli detayların da göz ardı edilmemesi gerektiğini savunmuştur.³⁵

Hinds, Seyf b. Ömer'in, diğer müelliflerin ulaşamadığı veya en azından kullanmadığı bilgilerin kaynaklarına ulaştığı için önemli olduğunu vurgulamıştır. Ancak bu durumun Seyf'in kaynakları arasındaki tutarsızlıkların nedeni sayılamayacağını da ifade etmiştir. Zira Seyf, bir derleyici olarak sadece ulaştığı bilgileri aktarmıştır. Aslında bu gibi tutarsızlıklar Seyf'in taraf olmasından ya da ihmalden ziyade onun kendinden önceki rivayetleri ne kadar titiz bir şekilde aktardığını göstermiştir. Son olarak Hinds,

³³ *a.e.*, s. 156.

³⁴ Hinds, *a.g.e.*, s. 146.

³⁵ *a.e.*, s. 158.

Ursula Sezgin'in çalışmasından³⁶ da istifade ederek Seyf'in rivayet uydurmadığını aktarmış ve böylece Seyf'in Arabistan'la ilgili nakillerine gereken önem verilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.³⁷

Seyf b. Ömer ile ilgili olumlu kanaat bildiren diğer bir müellif Ella Landau-Tasserón olmuştur. Tasserón, "Sayf Ibn 'Umar in Medieval and Modern Scholarship"³⁸ isimli makalesinde, hem Seyf b. Ömer ve rivayetleri hakkında değerlendirmelerde bulunan müelliflerin görüşlerini tetkik etmiş hem de konuyla ilgili genel kanaatini bildirmiştir.

Tasserón, makalesine hadis âlimlerinin görüşlerine yer vererek başlamıştır. Seyf b. Ömer, genelde hadis âlimleri tarafından eleştirilmiş, zayıf ve güvenilmeyen bir kimse olarak tarif edilmiştir. Ancak Tasserón, bu noktada hadis bilginlerinin tarihçiler hakkındaki kanaatlerinin genelde olumsuz olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun nedeni olarak da hadis âlimlerinin uzun süre tarih ile hadis ilimleri arasındaki farkı görmezden gelmeleri olarak açıklamıştır. Yani hadis âlimlerinin hadis metoduyla tarih rivayetlerini değerlendirdiklerini bunun da Seyf ile ilgili olumsuz kanaate varılmasına neden olduğunu belirtmiştir. Nitekim İbn Hacer (ö. 852/1449) ve Zehebî (ö. 748/1348), Seyf'in hadis ilmi açısından zayıf ama tarih rivayetleri bakımından önemli bir kimse olduğunu ve önder kabul edilebileceğini söylemişlerdir.³⁹ Ayrıca Tasserón mevcut durumun Seyf'e münhasır olmadığını, tarih ilminin İbn Haldun (ö. 808/1406) tarafından önemli bir yere getirildiği vakte kadar benzeri sıkıntının diğer tarihçiler için de söz konusu olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰ Bir anlamda Tasserón, hadis âlimlerinin aksine Seyf ve benzeri tarihçilerin isnad usûlüyle naklettikleri olayları eserlerine alırken belli kriterlere tabi tutmadan eklediklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla Seyf'in tarihçi olduğu göz önüne alındığında kendisi hakkında hadisçiler tarafından getirilen eleştirilerin haksız olduğu söylenmektedir.

³⁶ Ursula Sezgin, *Abū Mihnaf: ein Beitrag zur Historiographie der umayyadischen Zeit*, Leiden 1971.

³⁷ Hinds, *a.g.e.*, s. 159.

³⁸ Ella Landau-Tasserón, "Sayf Ibn 'Umar in Medieval and Modern Scholarship", *Der Islam*, LXVII, Berlin 1990, s. 1-26

³⁹ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl* (nşr. Ali Muhammed Mu'avviz v.dğr.), Beyrut 1416/1995, III, 353; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Beyrut 1412/1992, V, 755.

⁴⁰ Tasserón, *a.g.m.*, s. 9-11.

Seyf'in rivayetlerinde yalnız kalma meselesiyle ilgili olarak Tasserón, başta Wellhausen ve onu takip eden diğer müsteşriklerden farklı düşünmektedir. Ona göre yalnız kalma, doğrudan müellifin zayıflığına işaret etmemektedir. Çünkü karşılaştırılan materyaller aynı özelliklere sahip değildir ve bir bütünlük de içermemektedir. Ayrıca çoğu zaman aynı olayla ilgili olduğu söylenen rivayetlerin aslında çok farklı olaylardan bahsettiğine de dikkat çekmektedir. Meselâ, Vakıdî, İbn İshak, Şa'bî ve İbn A'sem gibi müellifler, irtidad olayları sırasında Adî b. Hâtim'in Medine'ye Hz. Ebû Bekir'i görmeye gelmeden önce yaptıklarına yer vermişlerdir. Öte yandan Seyf'in konuyla ilgili verdiği rivayet ise Adî b. Hâtim'in Medine'ye geldikten sonraki faaliyetleriyle ilgilidir. Dolayısıyla mevcut rivayetler aynı olayın farklı versiyonları değildir; tam tersine farklı olaylardan bahsetmektedir.⁴¹

Seyf'e yöneltilen bir başka eleştiri ise onun kabilesi Temîm'e ait rivayetlerde asabiyeti ön planda tutmasıdır. Yani Seyf, ridde hareketlerinde kabilesi mensuplarının isimlerine diğer kaynaklara göre çok az yer vermiştir. Tasserón bu eleştirinin sağlam kaynaklara dayanmadığını, dolayısıyla doğru olamayacağını ifade etmiştir. Meselâ, Taberî'de râvi zikredilmeksizin nakledilen rivayetin⁴² bir halk şairi tarafından aktarıldığını, rivayette yer verilen Temîmli liderlerden bazılarının (Meselâ, Şebes b. Ribî) sonraki dönemlerde yaşadığını tespit etmiştir. Tasserón'a göre anlatıcının amacı yaşananları doğru yansıtmak değil olayı abartarak dinleyicinin dikkatini çekmektir. Bu sebepten ötürü bu malzeme, Temimliler'in arasında yaşanan irtidad olaylarına dair bir kanıt teşkil etmemelidir.⁴³

Tasserón, kişi ve yer isimleriyle ilgili Wellhausen'ın yapmış olduğu eleştirileri de haksız bulmuş ve verdiği örneklerle bunu izah etmiştir. Meselâ, Wellhausen Seyf'in Gatafân reisleri olarak Hâris ve Avfı gösterdiğini, hakikatte ise Uyeyne b. Hısn, Hârice b. Hısn ve Manzûr'un Gatafân liderleri olduğunu iddia etmiştir.⁴⁴ Burada iki gerçek Wellhausen tarafından görmezden gelinmiştir: İlk olarak Gatafân bir kabile ismi değil, birbirinden bağımsız kabilelerin oluşturduğu bir konfederasyonun adıdır. İkinci olarak, Arap kültüründe bir topluluğun ismi kendisini meydana getiren özel isim-

⁴¹ Tasserón, *a.g.m.*, s. 12-13.

⁴² Taberî, *a.g.e.*, III, 273-274.

⁴³ Tasserón, *a.g.m.*, s. 13-14.

⁴⁴ Wellhausen, *a.g.e.*, s. 9.

lerle değişimli olarak kullanılabilir. Yani bir rivayette Gatafân ismi kullanılmışsa aslında kastedilen tüm topluluk değil, topluluğu oluşturan tek bir parçadır (Meselâ, Benî Mürre, Fezâre vb.). Seyf dışındaki diğer kaynaklarda yer verilen Uyeyne, Hârice ve Manzûr aslında Gatafân'ın bir kolu olan Benî Fezâre'nin liderleridir. Seyf'in rivayeti ise Fezâre dışındaki diğer kollarla ilgili olduğu için bu isimlere yer verilmemiştir. Yani Hâris ve Avf, Wellhausen'ın dediği gibi sonradan uydurulmuş isimler olmayıp Gatafân'a mensup diğer kabilelerden herhangi birinin liderleridir.⁴⁵

Tasseron, yer isimleriyle ilgili Caetani'nin eleştirisini de değerlendirmiştir. Seyf b. Ömer'in rivayetinde Fezâre ve ona destek verenlerin toplandığı yer, Taybe'nin güneyi olarak verilmiştir.⁴⁶ Caetani ise böyle bir yer olmadığını ve Seyf'in bunu uydurduğunu söylemiştir. Fakat Tasseron, Seyf'in bu rivayetini aynı şekilde nakleden İbn Asakir'in "Taybe" yerine "Tamiyye" ismini kullandığını söylemiştir.⁴⁷ Tamiyye ise Gatafan kabilesinin sınırları içinde bir dağdır ve olayın geçtiği yerdedir.⁴⁸ Ayrıca Tasseron, Arapçada Taybe ve Tamiyye isimlerinin sıklıkla birbirlerinin yerine kullanıldığını dikkat çekmiştir. Dolayısıyla bu yer kesinlikle mevcuttur ve Caetani'nin iddiasının aksine Seyf'in bir uydurması değildir.⁴⁹

Bütün bu açıklamalardan sonra Tasseron, Seyf'e önyargılı yaklaşmamak gerektiği kanaatine varmıştır. Çünkü ona göre Seyf, diğer tarihçiler gibi olayları titizlikle incelemiş, belli bir metot ve düzen dâhilinde bunları aktarmıştır. Bu sebeple Tasseron, Seyf hakkında bir kanaate varılmadan önce her bir rivayetin kendi zaman ve mekan şartlarına uygun olarak incelenmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁰

Seyf b. Ömer hakkında görüşlerine yer verilmesi gereken bir diğer müellif Linda D. Lau'dur. Lau, Cemel Vak'ası özelinde araştırmacıların Seyf b. Ömer ve rivayetleriyle ilgili değerlendirmelerine yer verdiği "Sayf b. 'Umar

⁴⁵ Tasseron, a.g.m., s. 17-18.

⁴⁶ Taberî, a.g.e., III, 244.

⁴⁷ İbn Asakir, *Tehzîbü Târih-i İbn Asâkir* (nşr. Abdülkadir Bedran), Beyrut 1979, VII, 95.

⁴⁸ Yâkût el-Hamevî, Tamiyye'nin Beni Fezâre kabilesinin bulunduğu bölgede dağlık bir yer olduğunu söylemektedir. Geniş bilgi için Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 42.

⁴⁹ Tasseron, a.g.m., s. 18.

⁵⁰ Tasseron, a.g.m., s. 23.

and the Battle of Camel",⁵¹ isimli makalesinde Seyf'in güvenilir olmadığını ve en azından bazı rivayetleri uydurduğunu belirten müelliflerin görüşlerine değinmiştir. Ardından Cemel Vak'asında neler olduğuyla ilgili en makul sonuca ulaşabilmek için de Seyf'in Taberî'de yer alan rivayetleriyle diğer tarihçilerin rivayetlerini karşılaştırma yoluna gitmiştir.

Linda Lau, Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle ilgili malumatı "masal" olarak nitelendiren Caetani başta olmak üzere bu rivayeti kabul etmeyen bilim adamlarının görüşlerine de karşı çıkmıştır. Diğer yazarlar, isyanı kimin başlattığı ile ilgili mütereddid ifadelerle yer vermişlerdir. Yine Kûfe'de neler olduğuyla; orada Ebû Mûsâ'ya neden o kadar kötü davranıldığıyla ilgili tatmin edici açıklamalar verememişlerdir. Ayrıca Talha ve Zübeyr'in artık savaşmak istemediklerini ifade ettikten sonra neden savaş çıktığını açıklayamamaktadırlar. Seyf ise bütününde mantıklı bir olaylar dizisi oluşturan ifadelerinde gayet tutarlıdır. Lau'ya göre zaten kaynaklar dikkatlice incelendiğinde, Seyf'in anlattıklarının, bugüne kadar söylenmiş olanların en mantıklısı ve anlamlısı olduğu ortadır.⁵²

Sonuç

II/VIII. yüzyılda yaşamış, Irak tarih ekolüne mensup bir tarihçi ve özellikle Hulefâ-yı Râşidîn dönemine âit rivayetleriyle İslâm tarihi kaynakları arasında önemli bir konuma sahip olan Seyf b. Ömer bu dönemi inceleyen müsteşrikler tarafından çeşitli açılardan değerlendirmeye tabi tutulmuş, şahsî ve rivayetleriyle ilgili olumlu ve olumsuz görüşler ileri sürülmüştür. Wellhausen'ın önderliğini yaptığı olumsuz kanaate sahip müsteşrikler arasında Caetani genelde Wellhausen'ın fikirlerini tekrar etmiştir. Martin Hinds, Tasseron ve Lau gibi olumlu kanat bildiren müsteşriklerin ise daha ziyade Wellhausen ve Caetani'nin eleştirilerine cevap vererek fikirlerini oluşturdukları ortaya çıkmaktadır.

Hakkında çok fazla tartışmanın yaşandığı ve çok sözün söylendiği Seyf b. Ömer ile ilgili eleştirilerin Wellhausen ile başladığı kabul edilmektedir. Wellhausen ve Caetani'nin değerlendirme ve eleştirilerinde ideolojik ter-

⁵¹ Linda D. Lau, "Sayf b. 'Umar and the Battle of Camel", *Encyclopedic Survey of Islamic Culture: Medieval Muslim Historiography* (ed. Mohammed Taher), V, New Delhi 2003, 126-137.

⁵² Lau, a.g.e., V, 137.

cihlerinin ön plana çıktığı; dînî taassubun etkisinde kaldıkları söylenebilir. Seyf hakkında bu kadar olumsuz düşüncelere sahip olmalarının sebebi muhtemelen Hulefâ-yi Râşidîn dönemine ilişkin en geniş rivayetlere onun yer vermiş olmasıdır. Çünkü Seyf hakkında şüphelerin ortaya çıkması halinde Hulefâ-yi Râşidîn dönemiyle ilgili hakikatlere dair soru işaretlerinin de kendiliğinden oluşması muhtemeldir. Nitekim Wellhausen'ın bu değerlendirmelerinden sonra Seyf ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemiyle ilgili ciddi şüpheler oluşmuştur. Daha önce de ifade edildiği üzere Seyf'in rivayetlerinin tamamını doğru kabul etmek yerinde bir yaklaşım olmayacaktır. Ancak bu rivayetler tek başına, önyargıdan uzak ve diğer kaynaklarla mukayese edilerek incelenirse daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilir. Wellhausen'i takip eden D. C. Dennett, H. A. R. Gibb, M. De Goeje, E. L. Petersen, S. D. Goitein, C. Brockelmann, F. Rosenthal ve J. Schacht gibi yazarlar da onun görüşlerini sorgulamadan ve değerlendirmeden aynen kabul etme eğiliminde olmuşlardır. Dolayısıyla Wellhausen ile başlayan eleştirme eğilimi, o zamana kadar söylenmiş olanların tekrar edilmesi biçiminde diğer müellifler tarafından da devam ettirilmiştir. Bununla birlikte son dönemde A. Noth, Myednikov, Fuat Sezgin, Martin Hinds, Ella Landau-Tasseron ve Linda Lau tarafından yapılan değerlendirmeler Seyf hakkında kanaatlerin değişmesine neden olmuştur. Yapılan çalışmalarda Wellhausen ve onun yolundan giden takipçilerine ağır eleştiriler getirilmiş ve Seyf hakkındaki söz konusu değerlendirmelerin neredeyse ilmîlikten uzak ve ön yargılı olduğu sonucuna varılmıştır. Böylece Seyf hakkında var olan bu kesin yargının değişmesi ve Seyf'in yeniden gözden geçirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Şu halde yapılması gereken, Seyf b. Ömer'in rivayetlerini ön yargıdan uzak ve taraf gözetmeden dikkatlice incelemektir. Bu sayede elde edilecek sonuçlar hem ilmî olacaktır, hem de pek çok bilinmeyi aydınlatmaya vesile olacaktır. Seyf b. Ömer, Hulefâ-yi Râşidîn dönemi tarihine ilişkin en kapsamlı rivayetlere yer veren en eski ve yegâne müelliftir. Çağdaşı olan müelliflerin konuyla ilgili rivayetleri ya yoktur, ya da çok muhtasar olarak nakledilmiştir. Bu husus Seyf'in rivayetlerinin önemini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan Seyf b. Ömer, en eski rivayetlere yer veriyor diye naklettiği tüm rivayetlerin ilmî kriterlere tabi tutulmadan kabul edilmesi de yanlıştır. Onun yerine mevcut rivayetlerin tamamının incelenmesi

ve ona göre karar verilmesi daha uygun olacaktır. Bu inceleme sırasında Wellhausen'ın da ifade ettiği üzere mübalağalı ifadeler, kronolojik hatalar, asabiyet izlenimi veren satırlar, çelişkiler ve rivayetlerde uydurma izlenimi verecek yalnız kalma hali vb. var ise bunlara dikkat edilmeli, gerekiyorsa kabul edilmemelidir. Ama bunun dışındaki rivayetleri de sadece Seyf'i, yalnız kaldığı ya da aynı olayı daha detaylı sunduğu için Wellhausen ve takipçilerinin yaptığı gibi tamamen reddetmek doğru değildir. Ayrıca Hulefâ-yi Râşidîn dönemi olaylarını içine alan çok sayıdaki rivayet arasında bu gibi eksikliklerin olması doğal karşılanmalıdır. Bu eksiklikler bir kenara bırakılacak olursa Seyf'in rivayetleri, dönemi anlama ve bilme açısından önemlidir. Özellikle Seyf'in Hz. Osman'ın öldürülmesi ile Cemel Vak'ası'na dair Abdullah b. Sebe ve faaliyetleri etrafında aktardığı rivayetlerin, konuyla ilgili mevcut kaynaklar arasında en tutarlı anlatıma sahip olduğu; Seyf'in rivayetleri olmadan Hulefâ-yi Râşidîn dönemi olaylarının izah edilemeyeceği, yapılacak izahların da eksik kalacağı kanaati oluşmaktadır.